

Způsobilost teorie „globálního města“ vysvětlit současné vzorce a procesy pracovní migrace v rámci Evropy

Sam Scott

Abstrakt

Hlavním cílem tohoto článku je prozkoumat způsobilost teorie „globálního města“¹ pro vysvětlení současných vzorců pracovní migrace v rámci Evropy. Během posledních dvou desetiletí se přístup založený na teorii globálního města osvědčil jako jeden z nejspolehlivějších rámců pro pochopení mezinárodní migrace. Jako všechny teorie má však i tato své meze. Vzhledem k tomu, že geografický, politický a ekonomický kontext, který tato teorie zachycuje, nedokáže zcela vysvětlit mobilitu pracovní síly, snaží se tato práce identifikovat hranice použitelnosti teorie globálního města k vysvětlení současných vzorců migrace v rámci Evropy. Článek má tři klíčové části: první nabízí přehled o vztahu teorie globálního města a pracovní migrace. Druhá část identifikuje klíčové skupiny pracovních migrantů, které uvedená teorie popisuje. A konečně třetí část zkoumá migrační vzorce a procesy, které není možné přímo vysvětlit pomocí geoekonomické logiky kapitalistického globálního města. Poslední část se také zabývá čtyřmi omezeními teorie globálního města, z nichž všechna mají zvláštní platnost v evropském kontextu.

1. Úvod: globální města

Devadesátá léta 20. století byla desetiletím zásadních změn v akademických kruzích. Společenská vědci začali hromadně uznávat nezbytnost globálních a transnacionálních analytických rámců pro pochopení rychle se rozvíjejících sociálních, ekonomických, politických a kulturních procesů v rámci národního státu, ale stále více také za jeho hranicemi. Zároveň začali vědci zabývající se migrací na základě poměrně zásadní

¹ Autor používá v anglickém originále termín „world cities“, pro překlad bylo použito v češtině častěji používané označení „globální města“. Více o termínech též pozn. 4 (poznámka překladatele).

kritiky (White a Jackson, 1995) pracovat na více teoreticky ukotveném výzkumu souvislostí této geograficko-analytické proměny.² Kromě toho začalo být jasné, že rostoucí objem mezinárodní migrace mohou vysvětlit a dokonce ovlivnit rozvíjející se globální a transnacionální procesy.

Tato dynamika posloužila jako základ pro obecné přijetí rámce globálního města ze strany vědců zkoumajících migraci. Není bez důvodu, že byl tento rámec přijat pozitivně. Stále však existují určité nejasnosti: co přesně máme na mysli, když hovoříme o přístupu k mezinárodní migraci, který vychází z teorie globálního města? Jaké skupiny migrantů jsou spjaty s geografickými, ekonomickými a politickými strukturami, které tento přístup popisuje? Jakých skupin se netýká? Nejprve se pokusíme odpovědět na první otázku a teprve poté se v dalších dvou oddílech zaměříme na otázku záběru tohoto přístupu.

Myšlenka globálních (spíše než národních) měst má neuvěřitelně dlouhou historii, kterou lze vysledovat přinejmenším do času římské říše. V moderní době nabyla tato myšlenka zvláštního významu spolu s tím, jak se orientace, vliv i perspektiva národních ekonomik stále více globalizuje. První skutečně promyšlená analýza formy a funkce globálních měst je dílem Johna Friedmana (Friedman a Wolff, 1982). Základní premisou jeho tezí je, že z důvodu mezinárodní dělby práce („New International Divisions of Labour“, NIDL) (Frobel a kol., 1980) vykonávají různé typy lokalit roztroušených po celém světě různé specializované funkce. Geografie je provázaná s ekonomikou a jeden z důsledků tohoto vztahu s globálním rozměrem je právě globální město. Globální města mají podle Friedmana a Wolffa (1982: 320) následujících devět funkcí: management; bankovníctví a finance; právní služby; účetnictví; technické poradenství; telekomunikace a počítače; mezinárodní doprava; výzkum a vysoké školství.

Klíčové je, že zvláště funkce „vyššího řádu“, které většinou spadají do kategorie rozvinuté výroby a služeb (viz Daniels, 1998), jsou – pokud si chtějí udržet konkurenční výhody v globálním měřítku – závislé na aglomeračních ekonomikách (soustředěných okolo globálních měst). Globální města jsou místem, kde se soustřeďují sítě (ekonomické, finanční, sociální, politické, technologické, apod.) vytvářející ekonomiky aglomerací vyššího řádu. Kromě toho jsou také místem koncentrace běžných součástí odvětví služeb od práce v domácnosti a pohostinství až po úklidové služby, které slouží lidem působícím ve vyšších patrech globální ekonomiky. Jedná se tedy o místa plná extrémů, kde je společnost podle Sassenové (1991) nanejvýš polarizovaná a nerovná (ovšem také viz Body-Gendrot, 1996; Hamnett, 1994), což v souvislosti s mobilitou pracovní síly znamená paralelní přítomnost migrantů s vysokým i nízkým statusem.³

² Viz např. výzkum transnacionální migrace: Portes *et al.*, 1999; Vertovec, 1999.

³ Používáme zde termín „nízký statut“ namísto „nekvalifikovaný“, protože řadu pracovních míst s nízkým statutem ve skutečnosti obsazují relativně vysoce kvalifikovaní migranti.

Kde tedy hledat globální města v Evropě a jak je definovat? Nejsnazší je samozřejmě sestavit pořadí měst v globálním měřítku. Tento systém (založený na klasifikaci měst na kategorie „alfa, beta a gama“) vytvořil Friedman (1995: 321) a dále jej rozvinula britská organizace Global and World Cities Network (Beaverstock a kol., 1999, 2000). Specifická forma a funkce globálních ekonomických uzlů nacházejících se v daných městech (Taylor, 2000) je spolu se sítěmi a toky, které strukturují tyto uzly (Castells, 1996; Taylor, 2004), základem globální městské hierarchie (viz obrázek č. 1).⁴ Pro formování globálního ekonomického prostoru (na rozdíl od fyzického prostoru) je důležitá také časoprostorová dimenze. Jak ukazuje obrázek č. 2, sítě a toky některých měst se jeví jako obzvlášť propojené. Tato zvýšená ekonomická propojenost znamená, že svět je nejmenší tehdy, pokud se pohybujeme napříč globálními městy, a především pokud se pohybujeme napříč „alfa“ a „beta“ ekonomickým jádrem Severní Ameriky a západní Evropy. To má samozřejmě dopady na globální vzorce pracovní migrace a zvláštní význam pro Evropu.

Londýn, Paříž, Frankfurt a Milán jsou „alfa“ města; Madrid, Brusel a Curych jsou „beta“ města; vedle toho v Evropě existuje dalších 13 „gama“ globálních měst. Důležité je, že význam těchto globálních center ve srovnání s evropskými provinčními městy zřejmě dále narůstá: „když se ohlížíme za uplynulými čtyřmi desetiletími, vidíme jasné důkazy vylepšování pozice velkých měst oproti malým městům“ (Turok a Mykhnenko, 2006: 10). I přesto je Evropa nadále velmi diferenciovaná a národní vzorce městské nerovnosti se vzájemně liší. Rozdíly jsou obzvlášť patrné v centralistických zemích jako je Velká Británie, kde existuje „...jen jedno výjimečně ekonomicky výkonné město – Londýn“ (Dorling, 2006: 357). Ve federativních zemích jako je Španělsko nebo Německo je tato koncentrace méně patrná. S ohledem na formování úrovně městského rozvoje a související mezinárodní pracovní migraci proto musíme zohlednit nejen rozvíjející se globální síly, ale také přetrvávající význam národních tradic.

Friedman ve své tezi klade od počátku důraz na význam migrace při formování globálních měst, přičemž Saskia Sassen (1991) je autorkou nejznámějšího pojednání o této spojitosti, tedy klasického textu *Global Cities*. Sassen tvrdí, že migranti jsou ústřední součástí moderní globální ekonomiky, a že konkurenční úspěšnost globálních měst lze částečně vysvětlit jejich schopností přitahovat určité typy pracovních migrantů. Jednoduše řečeno s ohledem na sítě a toky tvořící globální města současnosti platí, že „mezinárodní mobilita pracovní síly je jedním z klíčových prvků“ (Williams a kol. 2004: 27). Aby vědci pochopili její roli, musí zkoumat celé transnacionální třídní spektrum, od kancelářské uklízečky až po generálního ředitele. Důležité je, že teorie globálního města je dostatečně flexibilní, aby umožňovala tuto

⁴ Globální vliv města lze konceptualizovat a měřit různými způsoby. Důsledkem toho je různorodost termínů používaných v diskusi o globálních městech od vzniku teorie světových měst v 80. letech 20. století. Nejčastěji používané termíny jsou globální město (Sassen, 1991), město informací (Castells, 1989) a transnacionální město (Hannerz, 1996).

sociálně-ekonomickou rozmanitost a dokázala tak v globálních městech vysvětlit paralelní přítomnost pracovníků na samém vrcholu i ve spodní části vznikající globální sociálně-ekonomické hierarchie.

Evropská globální města však samozřejmě mají zvláštní geopolitický rozměr. Zprvé, nejvíce relevantní je zde to, že Evropa stále disponuje početnou střední třídou a rozsáhlým sociálním systémem. I když je nerovnost spolu s polarizací jednou z vlastností globálních měst, stále tak existuje významný politický odpor vůči extrémním tendencím globálního kapitalismu. Zadruhé, globální městská hierarchie prezentovaná na obrázku č. 1 má zcela jasný specificky evropský rozměr, což vedlo některé pozorovatele k argumentaci ve prospěch evropských měst-regionů:

Pokud je ekonomika vnímána jako prostorově situovaný výrobní systém, hospodářský prostor EU představuje především souostroví regionálních ekonomických center, která tvoří transnacionální propojené „sítě“ dynamických městských aglomerací a metropolitních regionů (Krätke, 2006: 37).

Zatřetí, mobilitu pracovní síly v rámci Evropy umožnilo stále liberálnější a příhodnější geopolitické prostředí po konci studené války, rozšíření Evropské unie, a konečně postupná realizace ustanovení Římské smlouvy o volném pohybu pracovní síly. Zatímco jsou tedy migranti z nečlenských států EU předmětem stále přísnější regulace ze strany národních států i EU, vnitřní mobilita je od podobných omezení relativně osvobozena. Tato specifická evropská dynamika je spolu s jinými faktory důvodem, proč odborníci na pracovní migraci v rámci Evropy varují před univerzálním přijetím teorie globálního města. Následující dva oddíly podobné nuance zohledňují a zaměřují se na omezenou použitelnost teorie globálního města při vysvětlování současných vzorců mobility pracovní síly v rámci Evropy.

2. Pracovní migrace

Ještě bude nějakou dobu trvat, než bude pohyb evropských pracovníků stejně intenzivní jako ekonomická integrace měst v EU. Obrázek č. 3 ukazuje nesoulad mezi globální ekonomickou integrací tak, jak jí dokládají obrázky č. 1 a 2, a omezeným pohybem pracovníků/rodin. Možná žijeme ve věku migrace (Castles a Miller, 2003), ale jakákoliv prohlášení o masové mobilitě v rámci Evropy jsou zatím předčasná (EFILWC, 2006; Zlotnik, 1998).

Co se týče skupin, které migrují mezi globálními městy, kvalifikovaní migranti jsou zřejmě symbolicky vzato nejdůležitější skupinou, zatímco migranti s nízkým statusem jsou nejdůležitější skupinou početně. Podle Salta (1997) je pro migraci vysoce kvalifikovaných pracovníků charakteristická „řada do velké míry soběstačných a nesoutěžících podskupin (s) nízkou elasticitou nabídky“ (Salt 1997: 5). Poptávka pro vysoce kvalifikovaných odborníků obvykle přichází od nadnárodních firem, které se, jak víme, soustřeďují ve městech globálního a nikoliv národního či regionálního

významu. Konkurenční výhoda globálních měst je skutečně udržována schopností vedoucích firem přitáhnout specifické transnacionální toky lidského kapitálu.

Již déle než dvě desetiletí jsou geografové v čele výzkumu migrace vysoce kvalifikovaných osob jako životně důležité součásti globalizující se ekonomiky, která stále více staví na znalostech (Beaverstock 1994, 2005; Findlay 1989, 1995; Salt 1983, 1997). Specifické toky znalostí realizované prostřednictvím migrace zajišťují konkurenční výhodu odvětvím, která se zabývají pokročilou výrobou a službami a soustřeďují se okolo globálních měst. Pomocí mikro, meso a makro koncepcí – od individuální kariérní dráhy přes firemní pracovní trhy až po mezinárodní nábor pracovníků a ekonomickou restrukturalizaci – vypracovali autoři jako Beaverstock, Findlay či Salt (a další) přesvědčivou víceúrovňovou charakteristiku migrace vysoce kvalifikovaných pracovníků, jejíž kořeny sahají do geoeconomického zdůvodnění teorie globálního města. Jejich práce však byla kritizována z toho důvodu, že podceňuje roli kvalifikovaných migrujících žen, ať už v roli pracovnic nebo manželek (Ackers, 1998; Iredale, 2005; Kofman a Raghuram, 2006; Zulauf, 2001). Dále byla jejich práce kritizována – především z evropského pohledu – kvůli tomu, že opomíjí migranty střední třídy, kteří nejsou součástí elitní transnacionální třídy odborníků (Scott, 2006).

Když odhlédneme od oslnivých světél zaměřených na globální elitu migrantů, stejně oslepujícím (avšak metaforicky ve zcela jiném smyslu) se jeví obrovské množství migrantů s nízkým statusem přicházejících do globálních měst (viz např. Hjarno, 2003; Jordan a Düvell, 2002; Datta, 2006). Sassenová ve své tezi o polarizaci (1991) tvrdí, že pro globální města jsou ve stejné míře příznační migranti s nízkým statusem jako vysoce kvalifikovaní migranti. První skupina sice do Londýna, Madridu či Paříže nepřináší špičkovou ekonomickou konkurenceschopnost, ale i přesto je životně důležitá pro plnění běžných funkcí v oblasti služeb.

Globální města jsou stále častěji domovem migrantů ze vzdalujících se protipólů socioekonomické hierarchie, přičemž politická ekonomie globálních měst nám pomáhá vysvětlit migraci vysoce kvalifikovaných pracovníků, ale také rostoucí koncentraci migrantů vykonávajících špinavou, nebezpečnou a náročnou práci. Tato životně důležitá skupina migrantů s nízkým statusem obvykle pracuje na základě pracovních smluv na dobu určitou, pracovní doba jí brání ve společenském kontaktu, za práci dostává pouze minimální (či ještě nižší) mzdu a někdy postrádá i náležitá povolení. Odvětví jako je práce v domácnosti (Cox a Watt, 2002; Ehrenreich a Hochschild, 2003) a pohostinství (McIlwaine a kol., 2006) jsou v podstatě pravým opakem transnacionálního světa velkých firem. Globální města tedy přitahují velmi odlišné typy ekonomik aglomerace, a proto jsou závislá na migrantech pohybujících se ve velmi odlišných socioekonomických oblastech globální ekonomiky.

Neobyčejně vysoké prémie nedávno vyplacené pracovníkům v pokročilých odvětvích výroby a služeb v Londýně (Teather, 2006) jsou spolu se souběžně probíhajícími protesty úklidových pracovníků za „mzdu, ze které se dá žít“ (BBC, 2006) dokladem propasti mezi „globálními boháči“ (Beaverstock a kol., 2004) a zbytkem společnosti. Zdá se, že tato propast se nejvíce rozšiřuje právě v globálních městech a jako nejextrémnější se jeví právě z pohledu různých skupin migrantů (Seager a Milner, 2006).

Portes (Portes a Rumbaut, 1996; Portes a Zhou, 1993) se pokusil vysvětlit tuto rozpolcenost socioekonomického systému a její selektivní dopad na různé skupiny migrantů odkazem na primární a sekundární pracovní trhy a myšlenku „segmentované asimilace“. Podle Portese jsou určití migranti vytlačováni na samotný okraj společnosti, kde se snaží o přežití za každou cenu. Toto systematické vylučování vnáší do tradiční třídní politiky dodatečný transnacionální rozměr spojený se specifickými částmi globálních měst, jehož důležitost podle všeho dále roste. Otci teorie globálních měst bylo jasné, že místa jako je Londýn, Paříž, Milán, Madrid či Berlín „nedokážou naplnit naději velké většiny světového obyvatelstva na lepší život“ (Friedman, 1995: 43). Friedman to nazval „dualismem vyloučených, Achillovou patou kapitalismu“ a varoval, že „pokud to budeme i nadále opomíjet, postaví nás to tvář v tvář nepředstavitelnému smutku“ (tamtéž). Síla teoretického rámce globálního města spočívá v jeho způsobilosti odhalit nám maniakální tendence globálního kapitalismu, což nám pak ve spojení s pracovní migrací umožňuje doslova vidět podobu či tvář těchto tendencí, tvář jednotlivých migrantů.

3. Meze politické ekonomie globálního města

Na základě výše uvedeného je jasné, že působnost teorie globálního města je omezená, a že místa jako je Londýn, Paříž, Milán, Madrid a Berlín přitahují migranty, kteří nejsou vždy svázaní s extrémní ekonomickou logikou globálního kapitalismu. Je více než jasné, že mnoho lidí v produktivním věku migruje z jiných než pracovních důvodů, což platí dvojnásobně tehdy, když jsou formální geopolitické překážky omezující mobilitu jen slabé a/nebo když města působí jako globální kulturní i ekonomický magnet. Bruffova práce v rámci tématu „Politická ekonomie migrace a mobility v EU“ týkající se působení kvalifikovaných migrantů tuto tezi velmi obratně rozvíjí.

Meze teorie globálního města byly vždy patrné, avšak jen zřídka je někdo skutečně identifikoval. MacEinrí (1991: 37) v roce 1991 poznamenal, že „motivace středostavovského emigranta může být stejně tak neekonomické povahy jako může souviset s prací“. Podobně King (2002: 89) napsal, že „na řadu klíčových otázek pokládaných za účelem stanovení rámce pro naše pochopení fungování migrace (v Evropě) nyní existuje soubor odpovědí velmi odlišný od těch povětšinou ekonomických, které ovlivňovaly naše analýzy v minulosti“. Odstraňování formálních

geopolitických překážek omezujících mobilitu v Evropě – stanovené v Římské smlouvě a prohlubované pomocí celé řady politických změn v posledních padesáti letech – je v tomto ohledu klíčovým aspektem. Pokud chcete obejít kontroly na hranicích národních států v Evropě, nemusíte být součástí elitního firemního pracovního trhu, takže migrace nezávislá na transnacionální kariévní dráze je mnohem životaschopnějším projektem. Přetrvávající důležitost střední třídy v Evropě a s tím související přetrvávání evropského sociálního modelu je též významná a zároveň vysvětluje přítomnost „normálních“ středostavovských odborných migrantů v evropských městech (MacEinrí, 1991; Scott, 2006).

Je důležité zohlednit tyto „lokální“ geopolitické nuance vedle „globálních“, na teorii globálního města založených výkladů mezinárodní mobility pracovní síly, a to nejen protože možnost běžných lidí pracovat kdekoli se jim zachce je jednou ze zakládajících myšlenek EU. Pro evropskou pracovní migraci tedy alespoň zatím nejsou příznační pracovníci nacházející se na obou sociálních protipólech globální politické ekonomiky.⁵ Tyto geopolitické nuance jsou důležité, jelikož evropský projekt byl nakonec vybudován na ideologiích sociální podpory, státních intervencí a volného pohybu pracovníků, a pokud by se běžná „střední třída“ v Evropě začala zmenšovat a geografická mobilita klesat, začnou si lidé bezpochyby klást zásadní otázky o *raison d'être* Evropské unie. Na mobilitu pracovní síly uvnitř Evropy proto nelze nahlížet bez vědomí toho, že se nejedná pouze o migranty nacházející se na protilehlých pólech globální politické ekonomie.

Teorii globálního města dále omezuje to, že se v první řadě soustředí na ekonomického migranta i když víme, že přitažlivost měst často a pravděpodobně stále více spočívá v jejich kulturní nabídce. Například odborníci zabývající se sociologií měst ve Spojených státech začali pomocí kultury vysvětlovat, jak se rodí úplná špička globálních měst, přičemž se zdá, že elitní ekonomické sítě samotné již nedostačují k zajištění konkurenční výhody v globální ekonomice (Florida, 2004; Glaeser a Gottlieb, 2006; Hannerz, 1996: 129-132). Proto musíme být opatrní a nepředpokládat tak, jak to obvykle činí teze globálního města, že mezinárodní mobilitě dominují polarizované skupiny pracovníků a lze jí vysvětlit výhradně odkazem na transnacionální ekonomické toky a procesy.

Výše uvedené není ani tak kritikou teorie globálního města jako spíše uznáním toho, že teorie globálního města dokáže vysvětlit poválečný „nárůst objemu a významu“ (Castles a Miller, 1993: 4) evropské pracovní migrace. Podobně argumentoval i Benton-Short a kol. (2005) když tvrdil, že globální města nejsou nevyhnutelně městy přistěhovaleckými, a vyzýval k prohloubení výzkumu vztahu

⁵ Ačkoliv evropské sociální systémy přetrvávají, v posledních letech je potkaly významné škrty v důsledku tlaků globální (neoliberální) politické ekonomiky. To naznačuje, že vysvětlovací schopnost teorie světového města se může v budoucnosti zvýšit spolu s tím, jak bude docházet k erozi sociálního systému v důsledku sociální polarizace. Zda k tomu skutečně dojde, však zůstává otevřenou empirickou otázkou (viz např. George, 1998).

mezi globálními městskými hierarchiemi a mezinárodními toky pracovní síly (tzv. „globalizace zesponu“). Obrázek č. 4 nabízí pohled na města, kde žije více než 200 000 obyvatel narozených v zahraničí. Když města na tomto obrázku porovnáme s městy na obrázku č. 1, okamžitě vidíme zásadní rozdíly. Například Dubaj je zcela jasné přistěhovalecké město, avšak globálním městem je jen zčásti, zatímco Tokio je zcela bezpochyby globálním městem, ale v počtu obyvatel narozených v cizině na špičku nepatří. Tento efekt „Dubaj-Tokio“ napovídá, že pokud někdo chce využívat politickou ekonomiku globálních měst k vysvětlení toků a procesů mezinárodní pracovní migrace, je nezbytné postupovat citlivě a opatrně (Benton-Short a kol., 2005).⁶

Důležité je nesoustředit se příliš intenzivně na několik málo nejvýraznějších globálních ekonomických center. Argumentace Sassenové například staví pouze na příkladu tří globálních měst, zatímco Friedmanovu analýzu zcela jasně ovlivnily procesy zaznamenané v Severní Americe. Pro evropské analytiky je tato informace nanejvýš důležitá, jelikož naznačuje potřebu přemýšlet i nad rámcem „alfa“ a „beta“ hierarchie globálních měst. To platí zvláště tehdy, pokud zkoumáme například migraci do/z postsocialistických měst, která tradičně nespádala do oblasti výzkumu globálních měst. Jak tvrdí McNeil, současná teorie globálního města byla zatím „lhostejná k rozmanitosti a jedinečnosti dopadu globalizace na evropská města“ (McNeil, 1999: 143), přičemž nikde to neplatí víc než ve východní Evropě. Toto hluché místo je ovšem nevyhnutelností pokud uvážíme, že teorie globálního města se fakticky zabývá globální politickou ekonomikou. Nemůže to nicméně ospravedlnit nedostatečný zájem odborníků zabývajících se migrací o jiné politicko-ekonomické rámce, které by byly vhodnější pro neuvěřitelně pestrou socioekonomickou, kulturní a politickou krajinu Evropy a jedinečné migrační biografie velkých měst Evropy.

Co se týče uvedeného východoevropského příkladu je nyní již zcela jasné, že některá postsocialistická města jsou dnes významným místem imigrace i emigrace. Například Berlín, Budapešť, Praha a Varšava jsou již dnes nedílnou součástí globálního ekonomického systému (jak dokládá obrázek č. 5), a i když tato města nejsou nijak výjimečná z hlediska jejich postavení v globální městské hierarchii (viz obrázek č. 1), jejich pokrok po roce 1989 byl nesmírně významný. Velmi rychle se z nich stal důležitý cíl pracovních migrantů s nízkým statutem přicházejících z východu a v menším měřítku také cíl vysoce kvalifikovaných migrantů ze západu (Drbohlav a Čermák, 1998; Igllicka, 2001; Wallace a Stola, 2001; Williams a kol., 2001). Jsou zároveň zdrojem významného počtu pracovních migrantů, kteří dnes pracují po celé západní Evropě a mnoho z nich žije mimo globální města. Tento dvousměrný pohyb

⁶ Dále tento efekt naznačuje potřebu podrobnějšího zkoumání faktorů, které jsou specifické pro určitá města a pomáhají formovat složení, objem a četnost toků a procesů. Nyní mají zastánci teorie světového města tendenci nahlížet na všechna světová města jako na rovnocenná, což je jak dokládá tato práce jak teoreticky nesprávné, tak empiricky pochybené.

je poměrně nedávny a v evropských souvislostech velmi významný. Nabádá nás i k opatrnosti vůči neodvratnému efektu „super měst“, kdy „alfa“ a „beta“ města obvykle dominují analytickému zkoumání globálních měst.

V souvislosti s tím je jasné, že úspěch teoretického rámce globálního města mohl neúmyslně vést k marginalizaci alternativních geografí pracovní migrace v rámci Evropy. Například evropský potravinářský systém prošel v posledním desetiletí dramatickou restrukturalizací v důsledku globalizace „shora“ (především kvůli cenovému tlaku ze strany transnacionálních prodejců a dodavatelů potravin). Tato restrukturalizace následně pomohla vyvolat proces globalizace „zdola“, kdy mezinárodní migranti začali zaplňovat volná pracovní místa s nízkým statusem v zemědělství, zahradnictví a zpracování a balení potravin. V Řecku například velké množství zemědělských pracovníků z Albánie zvrátilo proces vylidňování venkova trvající řadu desetiletí (Kasimis a Papadopoulos, 2005), zatímco Maročané a Ukrajinci ve Španělsku soutěží o práci ve venkovských výrobních sítích, které hasí celoroční žízeň severní Evropy po exotických zemědělských produktech (Caballero a Ruiz García, 2004; Hogart a Mendoza, 2000). Ve Velké Británii se od posledního sčítání lidu zrychlila pracovní migrace do provinčních měst, měst s trhy a venkovských oblastí, která proměnila dříve homogenní a konzervativní oblasti Velké Británie (Audit Commission, 2007; CRC, 2007; Green a kol., 2007; Stenning, 2006). Tito pracovní migranti jsou evropského původu – především z Polska, pobaltských zemí a Portugalska – a vlastně reagují na globalizaci. Rámec, který by dokázal vysvětlit jejich mobilitu, však spíše než na teorii globálního města musí stavět na teoriích globálního agrobyznysu, potravinářských dodavatelských řetězců/systémů a restrukturalizace venkova. To se může jevit jako samozřejmé, avšak i nadále je situace taková, že pracovní migrace v rámci Evropy byla zatím teoreticky zkoumána jen skrze prizma globálního města.

Pracovní migrace v rámci Evropy mimo globální města: případ východoevropských zemědělských pracovníků ve Velké Británii

Tabulky č. 1 a 2 ilustrují nedávny posun těžiště evropské pracovní migrace ve Velké Británii. Rozšíření EU konkrétně vedlo ke zvýšení mobility z východu na západ (viz tabulka č. 1), avšak zároveň je stále zřejmější, že mnoho pracovních migrantů z východní Evropy hledá štěstí mimo Londýn/jihovýchodní Anglii (viz tabulka č. 2). Pro příjezd a usazování pracovních migrantů, a především pak těch pocházejících z východní Evropy, platí nová geografie. To přímo souvisí s politickými procesy postsocialistické transformace a rozšiřování EU stejně jako s globální ekonomickou restrukturalizací zemědělství, která proběhla v posledních deseti letech a vedla k posílení dominantního postavení velkých transnacionálních dodavatelů/prodejců potravin. Podle britského ministerstva vnitra (Home Office, 2006) má většina těchto pracovních migrantů z východní Evropy dočasnou práci (mnoho z nich získává práci prostřednictvím nelegálních zprostředkovatelů), která je velmi špatně placená (78% z nich dostává méně než 5.99 liber na hodinu, což je jen těsně nad britskou minimální

mzdou), přičemž většina z nich je velmi mladá (82% z nich je ve věku 18-34 let). Venkovské a částečně venkovské oblasti se od posledního sčítání lidu ve Velké Británii v roce 2001 staly cílem nebývalého přílivu pracovních migrantů. Například Poláci tvoří 55% všech migrujících pracovníků v zemědělství ve Velké Británii a v zemědělství působí víc pracovníků z Lotyšska a Litvy než v jakémkoliv jiném odvětví (tamtéž). Probíhá tedy stále výraznější geografické rozptylování pracovních migrantů, obzvlášť s ohledem na mobilitu v rámci Evropy. Tento vzorec je patrný také ve Spojených státech, kde odborníci identifikovali novou skupinu přistěhovaleckých „městských vstupních bran“ (Brown a kol., 2007), a je tedy možné, že „věk migrace“ v němž žijeme povede ke vzniku nových geografických vzorců pracovní migrace, které zpochybní všemocnost teorie globálního města.

4. Závěr

Tendenci globálního kapitalismu formovat migraci v horní a spodní vrstvě socioekonomického systému a směřovat jí do specifických míst dokáže rámec teorie globálního města dobře zachytit. Vzorce a procesy migrace v rámci Evropy jsou však pro tento rámec příliš složité. Zdá se, že jejich složitost se v posledních letech ještě zvýšila, například v souvislosti s transformací východní Evropy, která vyvrcholila rozšířením EU, i v souvislosti s pokračující restrukturalizací evropského potravinářského odvětví. Je také pravda, že evropský sociální systém i nadále působí jako protiváha extrémních tendencí globálního kapitalismu, a že v důsledku toho nejsou evropská globální města pouze místem velmi polarizovaných forem migrace: i nadále podporují přistěhovaleckou střední třídu, což je z velké části umožněno svobodou pohybu uvnitř Evropy a vzájemným uznáváním kvalifikace. I když tedy teorie globálního města nabízí pevný a spolehlivý vysvětlující rámec, s ohledem na pracovní migraci v rámci Evropy vykazuje významná omezení.

Tato práce vyzdvihuje čtyři omezení, která jsou zvlášť důležitá z evropského hlediska. Zaprvé, protože se převážně soustředí na ekonomické toky a síť, teorie globálního města opomíná „střední část“ migrace, což je v kontextu evropského sociálního systému velmi důležité opomenutí. Zadruhé, globální města nejsou nevyhnutelně zároveň městy imigrace, což napovídá, že geopolitický vysvětlující rámec teorie lze aplikovat pouze do určité míry. Zatřetí je jasné, že když odborníci hovoří o výzkumu globálního města, obvykle mají na mysli „alfa“ globální města, což nevyhnutelně vede k marginalizaci důležitých migračních geografí. A konečně začtvrté se vzorce usazování pracovních migrantů v rámci Evropy v posledních letech stále více rozptylují a ruku v ruce s tím působí politicko-ekonomické posuny přesahující vysvětlující možnosti teorie globálního města. Je podstatné, že všechna čtyři omezení mají silný evropský rozměr.

Cílem této práce bylo posoudit způsobilost teorie „globálního města“ a vysvětlit současné vzorce a procesy pracovní migrace v rámci Evropy. Doufáme, že odhalením

čtyř důležitých omezení teorie globálního města rozpoutáme kritičtější teoretickou debatu mezi evropskými odborníky na migraci. Je nicméně jasné, že teoretický rámec globálního města i nadále zůstává hlavním teoretickým nástrojem pro zkoumání mobility pracovní síly v Evropě. Nejenže tento rámec nabízí důležité teoretické měřítko, ale vedle toho obsahuje i silný normativní rozměr, což dokládá výše uvedená citace z Friedmanova díla. Přístup založený na tezi globálního města upřednostňuje geografický pohled na rozšiřování našich znalostí o extrémních, stále více transnacionálních a z migrace vycházejících socioekonomických výsledcích globalizace. Tento kritický aspekt sám o sobě činí z teorie globálního města jeden z nejdůležitějších nástrojů všech odborníků zkoumajících mezinárodní migraci. I když se však může jednat o jeden z nejdůležitějších nástrojů, nesmí být tato teorie jediným průvodcem na cestě k pochopení různorodých vzorců a procesů pracovní migrace v rámci Evropy.

Přeloženo z anglického originálu, který je dostupný na www.migrationonline.cz/themes/political_economy/.

Sam Scott působí jako vědecký pracovník v oboru humánní geografie na University of Liverpool. Ukončil doktorandské studium zaměřené na měnící se vzorce migrace kvalifikovaných pracovníků v rámci Evropy. Od té doby se ve svém výzkumu soustředí na dvě oblasti: sociální vyloučení v Evropě a mezinárodní pracovní migraci. V nedávné době získal grant na výzkum dočasné pracovní migrace (z velké části původem z východní Evropy) v potravinářském odvětví ve Velké Británii. Kontakt: sam.scott@liv.ac.uk.

5. Poděkování

Prof. Paul White, Dr. Dimitris Ballas a Dr. Ian Bruff si zaslouží poděkování za jejich připomínky k pracovní verzi tohoto textu. Rád bych poděkoval i těm, kdo mi umožnili reprodukovat zde uvedené obrázky.

6. Literatura

- Ackers, L. (1998) *Shifting Spaces: Women, Citizenship and Migration within the European Union*. Bristol: Policy Press.
- Audit Commission (2007) *Crossing Borders: Responding to the Local Challenges of Migrant Workers*. Audit Commission: London.
- BBC (2006) City cleaners protest in pay row, November 22nd 2006. [Available at: http://news.bbc.co.uk/2/hi/uk_news/england/london/6171774.stm] [Last accessed: 08/12/06].
- Beaverstock, J. V. (1994) Re-thinking skilled international labour migration: world cities and banking organisations. *Geoforum* 25: 323-338.
- Beaverstock, J. V. (2005) Transnational elites in the city: British highly-skilled inter-company transferees (ICTs) in New York City's financial district. *Journal of Ethnic and Migration Studies* 31: 245-268.
- Beaverstock, J. V., Smith, R. G. and Taylor P. J. (1999) A Roster of World Cities. *Global and World City Research Bulletin* 5. [Available at: <http://www.lboro.ac.uk/gawc/rb/rb5.html>] [Last accessed: 08/12/06].
- Beaverstock, J. V., Smith, R. G. and Taylor P. J. (2000) World city network: a new metageography of the future? *Annals, Association of American Geographers* 90: 123-134.
- Beaverstock, J. V., Hubbard, P. and Short, J. (2004) Getting away with it? Exposing the geographies of the super-rich. *Geoforum* 35: 401-407.
- Benton-Short, L., Price, M., and Friedman, S. (2005) Globalization from below: the ranking of global immigrant cities. *International Journal of Urban and Regional Research* 29: 945-959.
- Body-Gendrot, S. (1996) Paris: a 'soft' global city. *New Community* 22: 595-605.
- Brown, L. A., Mott, T. E. and Malecki, E. J. (2007) Immigrant profiles of US urban areas and agents of resettlement. *Professional Geographer*, Vol. 59: 56-73.
- Caballero, E. G. and Ruiz García, M. (2004) Migración femenina de Europa del Este y Mercado de trabajo agrícola en la provincia de Huelva, España. *Migraciones Internacionales* 2: 40-65.
- Castells, M. (1989) *The Information City*. Blackwell: Oxford.

- Castells, M. (1996) *The Rise of the Network Society*. Blackwell: Oxford.
- Castles, S. and Miller, M. J. (1993) (2nd ed.) *The Age of Migration: International Population Movements in the Modern World*. Macmillan: London.
- Commission for Rural Communities (2007) *Migrant Workers in Rural Areas*. CRC Briefing Paper, January 2007.
- Cox, R. and Watt, P. (2002) Globalisation, polarization and the informal sector: the case of paid domestic workers in London. *Area* 34: 39-47.
- Daniels, P. W. (1998) Advanced producer services and economic development. In Pinder, D. (ed.) *The New Europe: Economy, Society and Environment*. Wiley: Chichester, 127-140.
- Datta, K. et al. (2006) *Work and survival strategies among low paid migrants in London*. Queen Mary University of London: London.
- Dorling, D. (2006) Inequalities in Britain 1997-2006: the dream that turned pear-shaped. *Local Economy* 21.4: 353-361.
- Drbohlav, D. and Čermák, Z. (1998) International migrants in central European cities. In Enyedi, G. (ed.) *Social Change and Urban Restructuring in Central Europe*. Akadémiai Kiadó: Budapest, 87-107.
- Ehrenreich, B. and Hochschild, A. R. (eds.) (2003) *Global Women: Nannies, Maids and Sex Workers in the New Economy*. Granta Books: London.
- EFILWC (2006) *Mobility in Europe: Analysis of the 2005 Eurobarometer Survey on Geographical and Labour Market Mobility*. European Foundation for the Improvement of Living and Working Conditions: Dublin.
- Findlay, A. M. (1989) Skilled international migration: a research agenda. *Area* 21: 3-11.
- Findlay, A. M. (1995) The future of skill exchange within the European Union. In Hall, R. and White, P. (eds.) *Europe's Population: Towards the Next Century*. UCL Press: London, 130-141.
- Florida, R. (2002). *The Rise of the Creative Class*. Basic Books: New York.

- Friedman, J. (1995) Where we stand: a decade of world city research. In Knox, P. L. and Taylor, P. J. (eds.) *World Cities in a World System*. Cambridge University Press: Cambridge, 21-47.
- Friedman, J. and Wolff, G. (1982) World city formation, an agenda for research and action. *International Journal of Urban and Regional Research* 6: 309-344.
- Frobel, F., Heinrichs, J. and Kreye, O. (1980) *The New International Division of Labour: Structural Unemployment in Industrialised Countries and Industrialisation in Developing Countries*. Cambridge University Press: Cambridge.
- George, V. (1998) Political ideology, globalisation and welfare future in Europe. *Journal of Social Policy* 27: 17-36.
- Glaeser, E. L. and Gottlieb, J. D. (2006) Urban resurgence and the consumer city. *Urban Studies* 43: 1275-1299.
- Green, A. E., Jones, P. and Owen, D. (2007) *Migrant workers in the East Midlands labour market*. Warwick Institute for Employment Research, University of Warwick: Coventry.
- Hamnett, C. (1994) Social polarisation in global cities: theory and evidence. *Urban Studies* 31: 401-424.
- Hannerz, U. (1996) *Transnational Connections*. Routledge: London.
- Hjarno, J. (2003) *Illegal Immigrants and Developments in Employment in the Labour Markets of the EU*. Ashgate: Aldershot.
- Hogart, K. and Mendoza, C. (2000) *African Immigrant Workers in Spanish Agriculture*. The Centre for Comparative Immigration Studies, Working Paper 2 (February 2000). University of California: San Diego.
- Home Office (2006) *Accession Monitoring Report: May 2004 – September 2006*. [Available at: www.ind.homeoffice.gov.uk/6353/aboutus/accessionmonitoringreport3.pdf] [Last accessed: 08/12/06]
- Iglicka, K. (2001) Migration movements from and into Poland in the light of east-west European migration. *International Migration* 39: 3-32.
- Iredale, R. (2005) Gender immigration policies and accreditation: valuing the skills of professional women migrants. *Geoforum* 36, 155-166.

- Jordan, B. and Düvell, F. (2002) *Irregular Migration*. Edward Elgar: Oxford.
- Kasimis, C. and Papadopoulos, A.G. (2005) The multifunctional role of migrants in the Greek countryside: implications for the rural economy and society. *Journal of Ethnic and Migration Studies* 31: 99-127.
- King, R. (2002) Towards a new map of European migration. *International Journal of Population Geography* 8: 89-106.
- Kofman, E. and Raghuram, P. (2006) Gender and global labour migrations: incorporating skilled workers. *Antipode* 38: 282-303.
- Krätke, S. (2006) *The Metropolization of the European Urban and Regional System*. GaWC Research Bulletin 193. [Available at: <http://www.lboro.ac.uk/gawc/rb/rb193.html>] [Last Accessed: 08/12/06]
- MacEinrí, P. (1991) The Irish in Paris: an aberrant community? In King, R. (ed.) *Contemporary Irish migration*. Geographical Society of Ireland Special Publication, No.6: Dublin, pp. 32-41.
- McIlwaine, C. (2006) *Gender and Ethnic Identities among Low-paid Migrant Workers in London*. Queen Mary University of London: London.
- McNeil, D. (1999) Globalization and the European City. *Cities* 16: 143-147.
- Portes, A. and Rumbaut, R. (1996) *Immigrant America: A Portrait*. University of California Press: Berkeley.
- Portes, A. and Zhou, M. (1993) The new second generation: segmented assimilation and its variants. *Annals of the American Academy of Political and Social Sciences* 530, 74-96.
- Portes, A., Guarnizo, L. E. and Landolt, P. (1999) The study of transnationalism: pitfalls and promise of an emergent research field. *Ethnic and Racial Studies* 22: 217-237.
- Salt, J. (1983) High-level manpower movements in Northwest Europe and the role of careers: an explanatory framework. *International Migration Review* 17: 633-652.
- Salt, J. (1997) *International Movements of the Highly Skilled*. International Migration Unit Occasional Papers 3. OECD: Paris.
- Sassen, S. (1991) *The Global City: New York, London, Tokyo*. Princeton University Press: Princeton.

- Scott, S. (2006) The social morphology of skilled migration: the case of the British middle-class in Paris. *Journal of Ethnic and Migration Studies* 32: 1105-1129.
- Seager, A. and Milner, M. (2006) Gap between the richest and poorest workers widens. *The Guardian*, Tuesday October 3rd, 26-27.
- Stenning, A. et al. (2006) *Assessing the Local and Regional Impacts of International Migration*. Centre for Urban and Regional Development Studies, June 2006. Newcastle University: Newcastle.
- Taylor, P. J. (2000) World cities and territorial states under conditions of contemporary globalization II: looking forward, looking ahead. *GeoJournal* 52: 157-162.
- Taylor, P. J. (2004) *World city network: a global urban analysis*. Routledge: New York.
- Teather, D. (2006) The bonus bonanza. *The Guardian*, November 4th, 27-28.
- Vertovec, S. (1999) Conceiving and researching transnationalism. *Ethnic and Racial Studies* 22: 447-462.
- Wallace, C. and Stola, D. (eds.) (2001) *Patterns of Migration in Central Europe*. Palgrave: Basingstoke.
- White, P. and Jackson, P. (1995) (Re)theorising population geography. *International Journal of Population Geography* 1: 111-123.
- Williams, A., Baláž, V. and Kollár, D. (2001) Coming and going in Slovakia: international labour mobility in the central European 'buffer zone'. *Environment and Planning A* 33: 1101-1123.
- Williams, A., Baláž, V. and Wallace, C. (2004) International labour mobility and uneven regional development in Europe. *European Urban and Regional Studies* 11: 27-46.
- Zlotnik, H. (1998) International migration 1965-1996: an overview. *Population and Development Review* 24: 429-68.
- Zulauf, M. (2001) *Migrant Women Professionals in the European Union*. Palgrave: Basingstoke.

Užitečné internetové zdroje

Globalization, Urbanisation, Migration (GUM)

<http://gstudynet.com/gum/index.php?about>

Globalization and World Cities (GaWC)

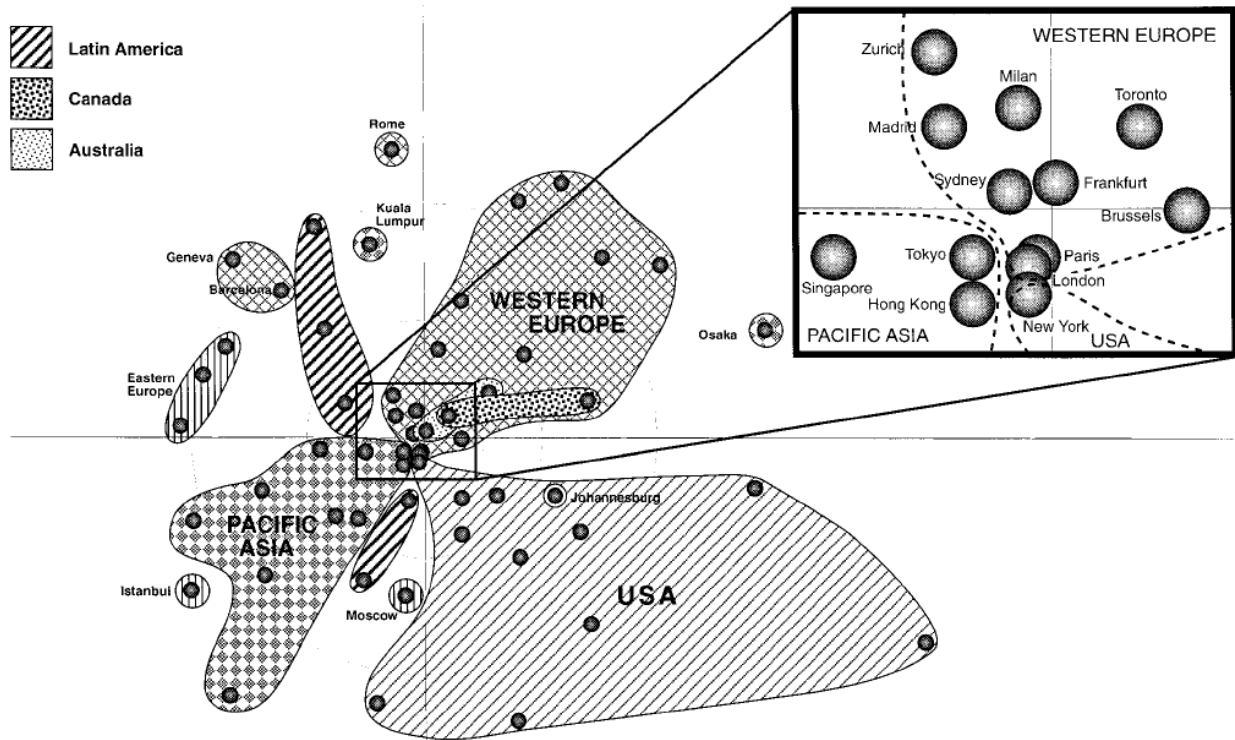
<http://www.lboro.ac.uk/gawc/>

Global Cities at Work

<http://www.geog.qmul.ac.uk/globalcities/index.html>

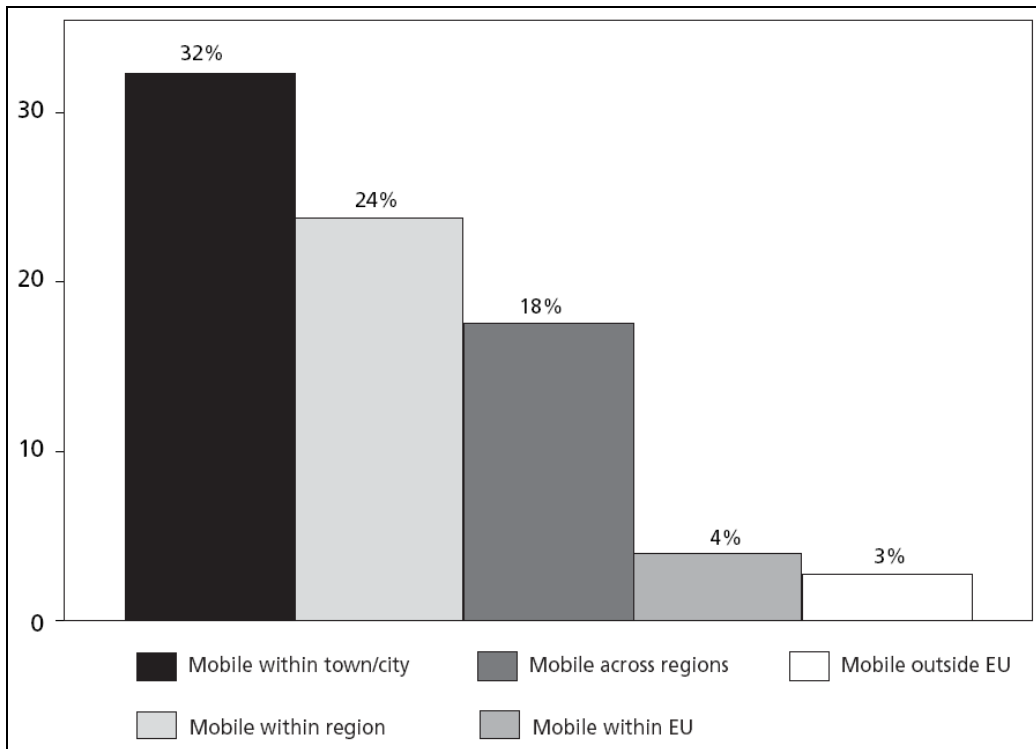
Globalisation, Employment and Migration in Europe (GEME)

<http://www.geme.group.shef.ac.uk/>

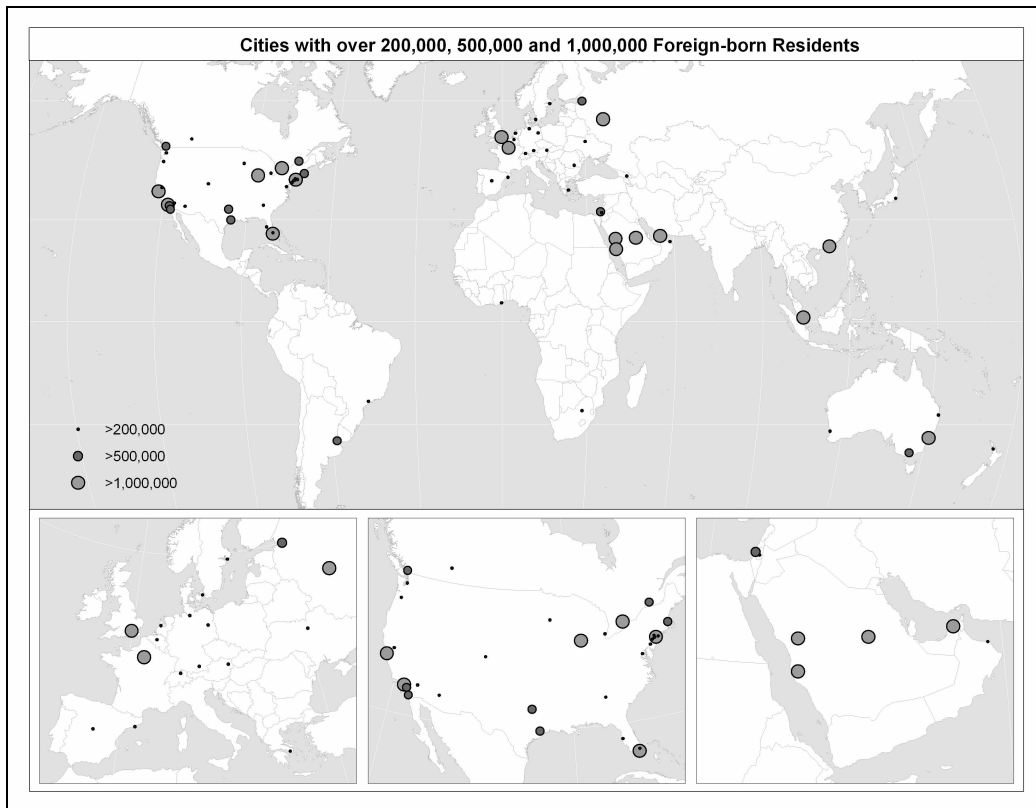
Obrázek č. 2. Vzdálenost globálních měst v globálním prostoru firemních služeb

Zdroj: Taylor (2000: 162)

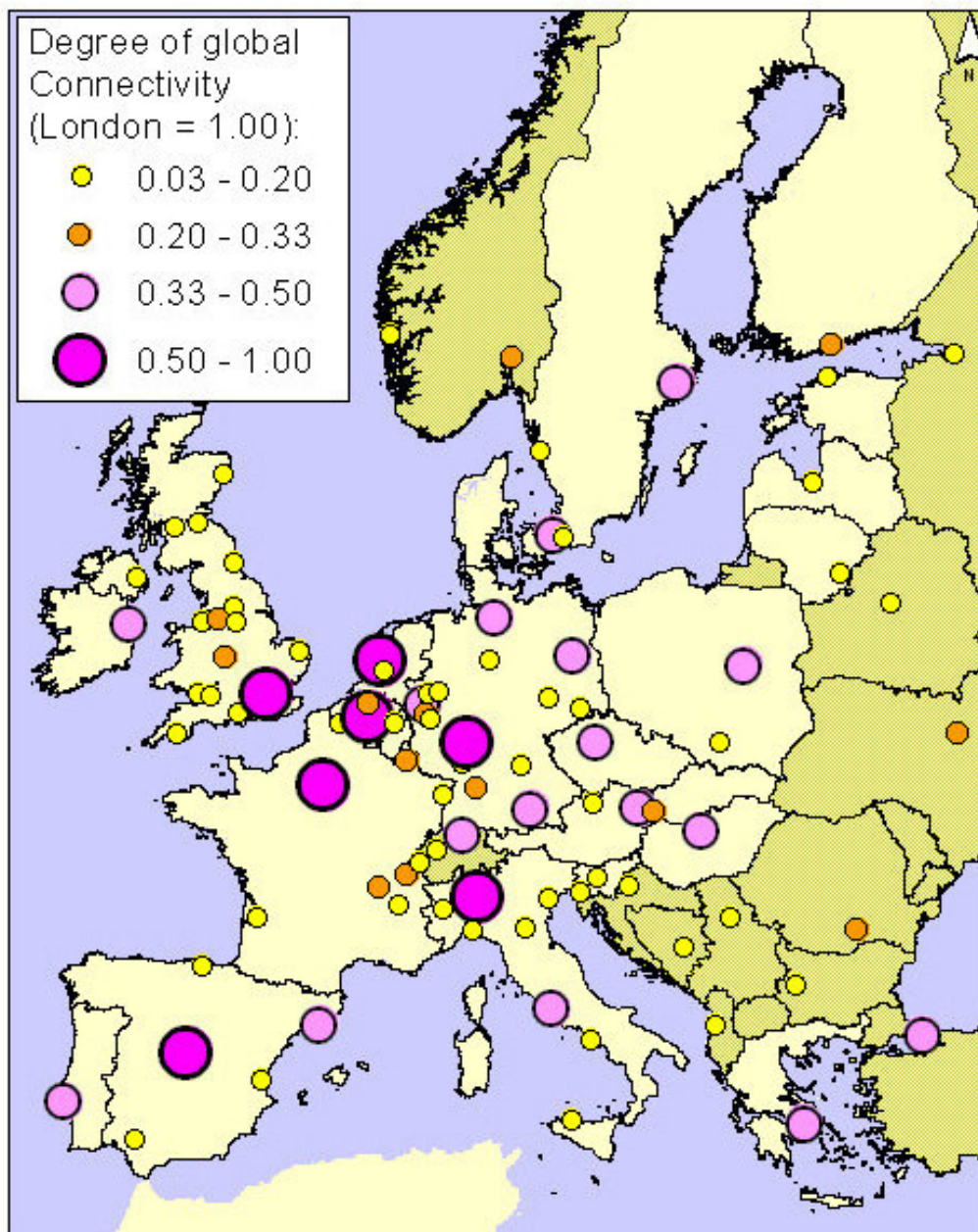
Obrázek č. 3. Mobilita v rámci EU: role vzdálenosti při rozhodování o migraci

Zdroj: Evropská nadace pro zlepšování životních a pracovních podmínek (2006: 14)

Obrázek č. 4. Klasifikace globálních přistěhovaleckých měst podle GUM

*Zdroj: Benton-Short et al. (2005), k dispozici na adrese:
<http://gstudynet.com/gum/Maps/WorldFBMap.jpg>*

Obrázek č. 5. Relativní globální konektivita v rámci evropského systému měst

Zdroj: Krätke (2006: 28)

8. Tabulky

Tabulka č. 1. Rostoucí důležitost pracovní migrace z východní Evropy do Velké Británie (pět nejvýznamnějších zemí, které do EU vstoupily v roce 2004)

	2002-2003	2003-2004	2004-2005	2005-2006
Polsko	5 980	11 200	62 550	171 380
Litva	1 850	3 850	15 780	30 850
Slovensko	980	1 400	11 450	27 420
Lotyšsko	410	730	6 500	14 330
ČR	1 160	1 190	7 440	13 200

Zdroj: výpočet autora na základě údajů Ministerstva práce a důchodů (registrační místo)

Tabulka č. 2. Distribuce východoevropských migrantů: deset nejpopulárnějších cílových městských oblastí mezi polskými pracovníky v letech 2002-2006 (místa nacházející se mimo Londýn a jihovýchodní Anglii jsou uvedena tučně)

2002-2003	2003-2004	2004-2005	2005-2006
Ealing	Ealing	Ealing	Ealing
Brent	Brent	Brent	City of Edinburgh
Barnet	Haringey	Luton	Brent
Wandsworth	Barnet	Haringey	Haringey
Lambeth	Wandsworth	Hounslow	Southampton
Haringey	Lambeth	Southampton	Hounslow
Hounslow	Hounslow	City of Edinburgh	Luton
Hammersmith-Fulham	Hackney	Peterborough	Manchester
Hackney	Hammersmith-Fulham	Wandsworth	Birmingham
Newham	Waltham Forest	Lambeth	Leicester

Zdroj: výpočet autora na základě údajů Ministerstva práce a důchodů (registrační místo)